

УДК 352/354:351.83:332.021(477)
JEL O18

А. І. Мокій

доктор економічних наук, професор, проректор з міжнародних зв'язків та стратегічного розвитку Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій
e-mail: amokiy320@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8455-1421>

Н. В. Павліха

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Східноєвропейського національного університету імені Лесі України
e-mail: pavlixa2@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5191-242X>

О. І. Дацко

кандидат економічних наук, кандидат технічних наук,
доцент кафедри менеджменту мистецтва
Львівської національної академії мистецтв
e-mail: olesya.datsko@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6713-1158>

Н. С. Науменко

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Східноєвропейського національного університету імені Лесі України
e-mail: naumenko.ns@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1327-0398>

А. М. Гуменюк

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри управління проектами та безпеки підприємства Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича
e-mail: chnu.k.ebp@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0408-1912>

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

За результатами аналізу терміна «соціальна безпека територіальної громади» констатовано, що на сьогодні немає його нормативного визначення, а науковці застосовують різні визначення для окреслення цього поняття. Соціальну безпеку територіальної громади авторами окреслено як такий її стан, за якого забезпечується захищеність життєво важливих інтересів територіальної громади, зокрема ресурсне (включно з людськими ресурсами) та інституційне самовідтворення, яке забезпечує її ефективну життєдіяльність і сталий розвиток. Встановлено, що соціальна безпека територіальних громад визначена ООН як важлива складова забезпечення безпеки людини. Інституціональний базис соціальної безпеки територіальних громад визначено Міжнародним пактом про соціальні економічні та культурні права, Європейською соціальною хартією, Конституцією України, відповідними внутрішніми соціальними стандартами, статутами територіальних громад. На сьогодні на мезорівні сформовані системи соціальної безпеки, орієнтовані значною мірою на гарантування визначеного рівня якості життя, втім які не ураховують поведінкову складову територіальної громади як соціальної системи, пріоритети сталого розвитку, а тому такі системи потребують додаткового вивчення та удосконалення. Конкретизовано критерії соціальної безпеки територіальної громади, враховуючи цілі її розвитку, які полягають у встановленні відповідних нормативних індикаторів їх виміру та механізмів і засобів досягнення. Рекомендовано урахувати критерії соціальної безпеки територіальних громад у державній регіональній політиці.

Ключові слова: соціальна безпека територіальної громади, ресурси, регіональна політика, національна безпека, критерії.

Mokiy A., Pavliukha N., Datsko O., Naumenko N., Humenyuk A. SOCIAL SECURITY OF TERRITORIAL COMMUNITY IN THE UKRAINIAN REGIONAL POLICY

The analysis of the definition of the concept "social security of the territorial community" shows that there is no its normative definition in Ukraine. Authors outlined the social security of the territorial community as its state, which ensures the protection of vital interests of the territorial community and its effective functioning and sustainable

development. The basic requirements for the provision of social security rights are set out in the International Covenant on Social, Economic and Cultural Rights, the European Social Charter (revised), the Constitution of Ukraine, the relevant internal social standards, the Statutes of the territorial communities. However, today's social security systems are largely aimed at guaranteeing a certain level of quality of life, but do not take into account the behavioral component of the territorial community as a social system, the priorities of sustainable development, and therefore require additional study and improvement. Social security is a component of national, economic security. An analysis of changes in the legislation and regulatory framework of Ukraine during the last years testifies that the social component of national security in legislation is somewhat offset. The Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine "On the Concept (Fundamentals of State Policy) of National Security of Ukraine", the Law of Ukraine "On Fundamentals of National Security of Ukraine" (which are invalid nowadays) positioned the social doctrine as an integral part of the state national security policy. The Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" does not explicitly provide for the obligatory social component of the state national security and defense policy, nor does it necessitate the development of an appropriate strategy (doctrine) of social security. Understanding of social security of a territorial community exclusively as the protection of social rights and freedoms of its members is limited and requires a wider interpretation taking into account the subject-object status of a territorial community in the system of socio-economic relations.

Key words: social security of territorial communities, resources, regional policy, national security, criteria.

Постановка проблеми. Національна, зокрема соціальна безпека, є однією з провідних сфер досліджень вітчизняних науковців на сучасному етапі з огляду як на політичні чинники, пов'язані зі збройним протистоянням на Сході України та її частковою окупацією, так і необхідністю забезпечення ефективності системного реформування економіки та адміністративно-територіального устрою України, враховуючи соціальну спрямованість держави. Змінюються не лише організаційні засади управління, але і майнові відносини, соціальні взаємозв'язки на локальному рівні. Активна реалізація реформи децентралізації обумовлює необхідність аналізу та оцінювання впливу здійснюваних перетворень на рівень соціальної безпеки територіальних громад, актуалізує доцільність оперативного корегування реалізовуваних стратегічних програмних документів для нівелювання загроз, які виникають, а також необхідність формування стійкого ендogenous базису сталого розвитку.

Актуальність цієї тематики підтверджена і затвердженими стратегічними програмними документами. Так, у 1994 р. у щорічному Звіті про людський розвиток ПРООН, темою якого стала безпека людини, виокремлено її основні компоненти, серед яких також і безпека спільнот (безпека сім'ї, територіальних громад, етнічних спільнот, народу тощо) [1]. У 2016 р. ООН оприлюднено посібник з формування політики безпеки людини, в якому безпека спільнот займає чільне місце серед критеріїв досягнення Цілей сталого розвитку [2]. Ще у 1927 р. заснована Міжнародна асоціація соціальної безпеки, яка координує діяльність міжнародних організацій, держав у сфері забезпечення соціальної безпеки, у тому числі і на рівні локальних спільнот [3]. У 2016 р. нею визначено 10 викликів соціальній безпеці у XXI ст., серед яких: зниження рівня залучення, зростання нерівності, старіння населення, проблеми зайнятості молодих працівників, трансформація ринку праці та запровадження цифрової економіки, погіршення здоров'я та необхідність довгострокового догляду, нові ризики, потрясіння та екстремальні події, потреба захисту трудових мігрантів, технологічний перехід, завищені суспільні очікування [4]. Забезпечення безпеки територіальних громад є однією з ключових цілей Програми розвитку ООН в Україні і

на сьогодні запроваджено навіть посаду координатора ПР ООН з безпеки громад і соціальної згуртованості, діяльність якого значною мірою орієнтована саме на соціальну складову безпеки.

Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року [5] забезпечення спроможності територіальних громад до розвитку, підвищення якості життя визначено пріоритетними цільовими індикаторами регіональної політики [6], Державною програмою розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки [7] окреслені пріоритети забезпечення соціальної безпеки територіальних громад у процесі транскордонного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню проблем соціальної безпеки присвячено істотний доробок науковців: В. Борщевського, О. Власюка, О. Ілящ, О. Ковалю, В. Куценка, Е. Лібанової, О. Новікової, Г. Пастернак-Таранушенка, В. Удовиченка та ін. Питаннями життєдіяльності територіальних громад і забезпечення їх соціальної безпеки займалися вітчизняні та зарубіжні дослідники В. Бульба, А. Мелякова, Ю. Петрушенко, Д. Вайз, М. Кабалеро-Ентоні та ін.

Г. Пастернак-Таранушенка тлумачить соціальну безпеку як різновид безпеки, що базується на психологічному стані населення країни [8, с. 52]. В. Куценко та В. Удовиченко детермінують її як стан соціального життя, що за певних умов може сприяти стабільному розвитку суспільства, реалізації прав і свобод громадян. Це стан захищеності життєво важливих прав і свобод громадян, соціальних інтересів українського суспільства від внутрішніх загроз і зовнішнього втручання та система суспільно-політичних заходів, яка забезпечує цю захищеність [9]. О. Коваль вказує, що термін «соціальна безпека» в розумінні дослідників зазвичай має два трактування: традиційне (відсутність загроз для соціуму) та альтернативне (відсутність загроз з боку соціуму) [10, с. 11].

Закордонні дослідники поняття соціальної безпеки розуміють переважно як безпеку визначених соціально незахищених груп населення і термін «social security» часто ототожнюють з належним рівнем їх соціального забезпечення. У 1935 р. у США прийнятий Акт соціальної безпеки (the Social Security Act), яким встановлено систему соціального забезпечення, зокрема допомоги за віком для

працівників, жертвам нещасних випадків на виробництві, страхування на випадок безробіття, допомоги матерям і дітям-залежним та інвалідам [11]. Офіційна система соціальної безпеки, створена, наприклад, у США фактично реалізує цю функцію. Багато сучасних науковців ототожнюють систему соціального забезпечення окремих соціально незахищених верств населення, зокрема Дж. Мілар, Р. Сейнсбері [12]. Окремі вчені (Д. Вайз) обмежують поняття соціальної безпеки відповідним параметрами соціального забезпечення людей похилого віку [13].

Зміст гарантій, які повинна забезпечити держава, у тому числі через систему соціального забезпечення територіальних громад, окреслено в Європейській соціальній хартії (переглянутій) [14], а також у конституціях держав, відповідних внутрішніх соціальних стандартах. В Україні мінімально гарантований обсяг соціального забезпечення обумовлений вимогами Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [15], який регламентує державними соціальними стандартами встановлені нормативно-правовим базисом соціальні норми чи їх комплекс, на основі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій. Фокусування системи соціального забезпечення на сфері споживання, освіти, медицини, житлово-комунального господарства, культури обумовлене визначенням у цьому Законі поняття соціальних норм і нормативів як показників необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами. Додаткові соціальні гарантії територіальні громади можуть обумовлювати своїми статутами.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права визначає засадничі критерії соціальних, економічних і культурних прав людини, які гарантуються Україною, яка приєдналася до нього. Зокрема, пакт конкретизує зобов'язання держав щодо соціального забезпечення, охорони і підтримки сім'ї, право на медичну допомогу, освіту та інші права, які повною мірою людина може реалізувати лише як член територіальної громади [16].

Система соціальної безпеки територіальних громад формується для забезпечення права на соціальну безпеку людини на мезорівні. Тому Комітетом соціальних, економічних та культурних прав ООН визначено поняття соціальної безпеки через зміст відповідного права [17].

Право на соціальну безпеку – це право на підтримку в грошовій або натуральній формі без дискримінації для забезпечення захисту, зокрема від:

- відсутності доходів, пов'язаних з роботою, через хворобу, інвалідність, материнство, травми на робочому місці, безробіття, старість або смерть члена сім'ї;
- обмежень доступу до медичної допомоги;
- недостатньої підтримки сім'ї, особливо дітей і дорослих.

Ключовими елементами права на соціальну безпеку Комітетом визначено:

- наявність (інституціоналізованість) права на соціальну безпеку, яке передбачає наявність для його реалізації відповідної системи забезпечення, незалежно від того, чи складається вона з одного чи кількох механізмів, щоб забезпечити надання пільг для відповідних груп соціального ризику та від непередбачуваних обставин;
- адекватність, зокрема пільги, готівкові чи натуральні, повинні бути адекватними за обсягом і тривалістю, щоб кожен міг реалізувати свої права на захист сім'ї та турботу, адекватний рівень життя та належний доступ до медичної допомоги;
- доступність, що обумовлює, що якщо система соціальної безпеки вимагає обов'язкових платежів, ці внески мають бути передбачені заздалегідь. Прямі та непрямі витрати та витрати, пов'язані з внесенням платежів, повинні бути посилюючими для всіх і не повинні порушувати реалізацію інших прав Пакту про економічні соціальні та культурні права;
- охоплення: усі особи повинні бути охоплені системою соціального забезпечення, особливо ті, які належать до найбільш соціально несприятливих і маргіналізованих груп, без дискримінації за будь-якою з заборонених підстав. Послуги соціального забезпечення повинні бути доступними, а одержувачі повинні мати до них фізичний доступ.

Очевидно, що реалізація цих вимог здійснюється передусім на рівні територіальних громад.

Аналізуючи вітчизняні дослідження у сфері соціальної безпеки, окреслимо, що в контексті регіональної політики більшість вітчизняних вчених використовують поняття «соціальна безпека регіону» (О. Онищенко, О. Ляш, М. Мельник, І. Бабець та ін.). Втім, на наше переконання, доцільніше використовувати визначення «соціальна безпека територіальної громади», оскільки суб'єкта правовідносин «регіон» з позиції теорії власності в Україні не існує. Регіон не є власником, а отже, і суб'єктом владних повноважень. Такими суб'єктами, відповідно до встановлених в Україні форм власності, є держава, територіальні громади, приватні власники [18]. Отже, з огляду на те, що обов'язковою компонентою соціально-економічної системи є її суб'єкти, які визначаються передусім на основі права власності на ресурси, безпеку регіону в Україні доцільніше розглядати як безпеку простору для реалізації соціальної регіональної політики, оскільки саме територіальні громади, а не регіон, володіють суб'єктно-об'єктним статусом у цій системі.

Тому закордонні дослідники фокусують увагу на безпеці територіальних громад. М. Кабалеро-Ентоні наголошує на ключовій ролі безпеки спільнот для гарантування безпечної життєдіяльності людини [19]. Досліджувати безпеку та соціальну сферу територіальних громад активніше стали і вітчизняні дослідники. Зокрема, виокремимо наукові праці щодо

характеристики механізмів забезпечення соціальної безпеки територіальних громад І. Чупа [20], В. Бульби, С. Горбунова-Рубан, А. Мелякова [21], О. Новікової, О. Сидорчук та ін. [22], аналізу інституціонального базису соціальної безпеки територіальних громад у системі транскордонного співробітництва І. Тимечко [23]. Втім, очевидно, що досі не сформовано єдиного методологічного підходу до тлумачення поняття «соціальна безпека територіальної громади», не встановлено системи державних соціальних стандартів, механізмів їх реалізації в системі соціальної безпеки територіальних громад, недостатніми та фрагментарними є наукові дослідження цього питання, що актуалізує пропоноване дослідження.

Мета статті – окреслити інституційні засади та зміст поняття «соціальна безпека територіальної громади» в контексті регіональної політики України.

Завдання статті: проаналізувати підходи до дефініції поняття «соціальна безпека територіальної громади»; охарактеризувати інституціональне забезпечення соціальної безпеки територіальних громад в Україні у контексті політики національної безпеки та регіонального розвитку; формалізувати критерії соціальної безпеки територіальної громади.

Основні результати дослідження. Соціальна сутність держави Україна визначена статтями 1 та 3 Конституції України: «Ст. 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Ст. 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Таким чином, держава встановила пріоритет своєї соціальної спрямованості, а відповідно, і необхідність виконання саме соціальної функції. Слід наголосити, що соціальні гарантії і обов'язок держави встановлені саме перед людиною, яка є вигодоодержувачем діяльності держави у цій сфері.

Соціальна безпека є компонентом національної, економічної безпеки. Аналіз змін нормативно-правового базису України впродовж останніх років засвідчує, що соціальна складова національної безпеки у законодавстві дещо нівелюється. І якщо у Постанові Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України», Законі України «Про основи національної безпеки України», які втратили чинність, соціальна доктрина позиціонувалася як обов'язкова складова державної політики у сфері національної безпеки, то на сьогодні у базовому нормативно-правовому акті – Законі України «Про національну безпеку» соціальна компоненті менш виражена (табл. 1).

Таким чином, на сьогодні Законом України «Про національну безпеку України» 2018 р. чітко не

передбачено обов'язкової соціальної компоненти державної політики у сфері національної безпеки та оборони, а також не обумовлена необхідність розроблення відповідної стратегії (доктрини) соціальної безпеки.

У наказі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» серед дев'яти складників інтегрального індексу економічної безпеки виокремлено соціальну безпеку. Відповідно до цього документа «соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни» [27]. Згідно з затвердженою Методикою інтегральний показник соціальної безпеки оцінюють 15 індикаторами, які відображають рівні зайнятості та безробіття, доходів населення, захворюваності та ін.

Втім, на наше переконання, такий підхід до дослідження соціальної безпеки у світлі актуалізації економічних досліджень, які базуються на засадах поведінкової економіки, потребує удосконалення і перегляду.

В останні роки економічні дослідження перефокусовуються з вивчення наслідків та ефективності механізмів функціонування певних соціальних систем на виявлення причинно-наслідкових взаємозв'язків між процесами, явищами і людською поведінкою в цій системі, а також оцінювання їх впливу на розвиток систему у майбутньому. З огляду на це, розуміння соціальної безпеки територіальної громади винятково як захищеності соціальних прав і свобод її членів, на наше переконання, є обмеженим і потребує ширшого трактування з урахуванням суб'єктно-об'єктного статусу територіальної громади в системі соціально-економічних відносин.

Критерії соціальної безпеки територіальної громади як соціальної системи формалізуємо у табл. 2.

На сьогодні політика у сфері соціальної безпеки в Україні охоплює лише критерії фізичного відтворення, усі інші критерії обумовлені фрагментарно і несистемно. Також з огляду на оновлення цілей сталого розвитку та переосмислення цілей соціально-економічної діяльності зі споживання на забезпечення самовідтворення соціальної системи, доцільним є обґрунтування, встановлення вимог і механізмів їх реалізації не лише щодо прав, але і обов'язків людей, сім'ї, домогосподарств, територіальних громад, держави. Стратегічне програмування розвитку територіальних громад має охоплювати аналіз критеріїв соціальної безпеки та їх очікувані показники.

Порівняльний аналіз зміни змісту поняття «національна безпека» та пріоритети забезпечення соціальної безпеки у базових нормативно-правових актах України щодо національної безпеки

Рішення ВРУ Компоненти	Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» (втратила чинність)	Закон України «Про основи національної безпеки України» (втратив чинність 21.06.2018)	Закон України «Про національну безпеку України» чинний з 21.06.2018
Визначення національної безпеки	<p>Абз. 1, розд. I</p> <p>Національна безпека України як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей.</p>	<p>Абз. 1 ст. 1</p> <p>Національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, охорони дитинства, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, кібербезпеки та кіберзахисту, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондів ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам.</p>	<p>П. 9, ч. 1, ст. 1</p> <p>Національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.</p>
Засоби досягнення Національної безпеки	<p>Абз. 4, розд. I</p> <p>Національна безпека України досягається шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, стратегій, концепцій і програм у таких сферах, як політична, економічна, соціальна, воєнна, екологічна, науково-технологічна, інформаційна тощо.</p> <p>Конкретні засоби і шляхи забезпечення національної безпеки України обумовлюються пріоритетністю національних інтересів, необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз цим інтересам, і ґрунтуються на засадах правової демократичної держави.</p>	<p>Абз. 2,3 ст. 5</p> <p>Національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах.</p> <p>Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз національним інтересам.</p>	<p>П. 4, 5, ст. 3</p> <p>4. Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньо-політичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо.</p> <p>5. Загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України.</p>
Опис механізмів і пріоритетів державної політики у сфері національної безпеки	<p>Розд. IV, абз. 1.</p> <p>Державна політика національної безпеки визначається виходячи з пріоритетності національних інтересів та загроз національній безпеці України і здійснюється шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм у різних сферах національної безпеки відповідно до чинного законодавства.</p>	<p>Абз. 2, 3 ст. 5</p> <p>Національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах.</p>	<p>П. 5, ст. 3</p> <p>Загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України.</p>

Складено авторами на основі [24-26].

Критерії соціальної безпеки територіальної громади

Компоненти системи	Участь у життєдіяльності соціальної системи (соціальні ролі)	Реалізується через	Критерії соціальної безпеки
Люди (жителі)	Фізичне відтворення	Сім'я, домогосподарство	Якість життя; соціальне забезпечення
	Комунікація	Безпосереднє спілкування, канали комунікації	Безпечне середовище; наявність каналів комунікації, їх якість і кількість
	Формування і підтримання інститутів	Спільні життєві практики, безпосередня участь у місцевому самоврядуванні	Постійність і прогресивність життєвих практик; наявність механізмів та інструментів участі у місцевому самоврядуванні
	Ресурсне відтворення	Раціональне споживання Створення доданої вартості	Орієнтація на сталий розвиток через обмеження власного споживання; контроль за використанням збереження і примноження публічних ресурсів
Ресурси (територія + інші ресурси)	Власник/ бенефіціар	Володіння, користування, розпорядження ресурсами	Облік ресурсів, забезпечення контролю за їх використанням; участь в управлінні публічними ресурсами; отримання бенефіцій від використання публічних ресурсів; відповідальність у статусі власника
Інститути	Життєві практики Самоорганізація Міське самоврядування	Формальні інститути Неформальні інститути Механізми самоврядування	Якість інституційного середовища; встановлені соціальні норми; механізми забезпечення та дотримання норм; культурні особливості (прогресивні, деструктивні) неформальних інститутів

Складено авторами.

Уже сьогодні для забезпечення ефективності реалізовуваної політики регіонального розвитку слід переглянути План заходів з реалізації другого етапу Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, в який включити індикатори соціальної безпеки відповідно до встановлених критеріїв (табл. 2).

Говорячи про критерії соціальної безпеки територіальних громад, погодимося з О. Іляш, яка визначає, що вони повинні бути окреслені відповідними індикаторами, зокрема нормативними характеристиками і показниками, відповідати таким властивостям, які, на думку дослідниці, слід встановити на нормативному рівні, зокрема [28]:

- у кількісній формі відобразити загрози системі соціальної безпеки на різних рівнях ієрархії;
- мати високу чутливість і мінливість щодо здатності попереджати суспільство, регіони та державу про можливі небезпеки у зв'язку зі зміною ситуації, прийнятими урядом заходами у сфері соціальної політики;
- виконувати функції індикаторів не окремо, а лише в сукупності, тобто взаємодіючи між собою.

Узагальнюючи наукові підходи детермінування соціальної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії, а також запропоновані її критерії, визначимо соціальну безпеку територіальної громади як такий її стан, за якого забезпечується захищеність життєво важливих інтересів територіальної громади, зокрема її ресурсне (включно з людськими ресурсами) та інституційне самовідтворення, яке забезпечує її ефективну життєдіяльність та сталий розвиток.

Висновки. За результатами аналізу дефініції поняття «соціальна безпека територіальної громади» констатуємо, що таке введене в обіг у вітчизняній економічній науці лише в останні роки, немає нормативного його визначення, а тому нами окреслено соціальну безпеку територіальної громади як такий її стан, за якого забезпечується захищеність життєво важливих інтересів територіальної громади, зокрема її ресурсне (включно з людськими ресурсами) та інституційне самовідтворення, яке забезпечує її ефективну життєдіяльність та сталий розвиток.

Соціальна безпека територіальних громад визначена ООН як важлива складова забезпечення безпеки людини. Базові вимоги до забезпечення соціальної безпеки людини, у тому числі і територіальних громад, визначені Міжнародним пактом про соціальні економічні та культурні права, Європейською соціальною хартією, Конституцією України, відповідними внутрішніми соціальними стандартами, статутами територіальних громад. Однак сформовані на сьогодні системи соціальної безпеки скеровані значною мірою на гарантування визначеного рівня якості життя не ураховують поведінкову складову територіальної громади як соціальної системи, пріоритети сталого розвитку, а тому потребують додаткового вивчення та удосконалення.

Вважаємо за доцільне конкретизувати критерії соціальної безпеки територіальної громади, враховуючи цілі її розвитку, які полягають у встановленні відповідних нормативних індикаторів їх виміру та механізмів і засобів досягнення. До таких критеріїв нами віднесено якість життя; соціальне забезпечення; безпечне середовище; наявність каналів комунікації, їх якість і кількість; постійність і

прогресивність життєвих практик; наявність механізмів та інструментів участі у місцевому самоврядуванні; орієнтація на сталий розвиток через обмеження власного споживання; контроль за використанням, збереженням і примноженням публічних ресурсів; облік ресурсів, забезпечення контролю за їх використанням; участь в управлінні публічними ресурсами; отримання бенефіції від використання публічних ресурсів; відповідальність у статусі власника; якість інституційного середовища; встановлені соціальні норми; механізми забезпечення та дотримання цих норм; культурні особливості неформальних інститутів.

Об'єктивною необхідністю є урахування критеріїв соціальної безпеки територіальних громад у державній регіональній політиці, першочергово – у Плані заходів з реалізації другого етапу Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

Список використаних джерел

- 1 *New Dimensions of Human Security: Human Development Report*. United Nations Development Programme. New York: Oxford University Press, 1994. 132 p. *United Nations*: Website. URL: <http://www.undp.org/hdro/1994/94.htm>
- 2 *Human security handbook. An integrated approach for the realization of the Sustainable Development Goals and the priority areas of the international community and the United Nations system*. 2016. 47 p. *United Nations*: Website. URL: <https://www.un.org/humansecurity/wp-content/uploads/2017/10/h2.pdf>
- 3 *International Social Security Association*: Website. 2018. URL: https://www.issa.int/en_GB/the-issa
- 4 *Global challenges 10 for social security / International Social Security Association*, 2016. 66 p. URL: http://praha.vupsv.cz/fulltext/ul_2036.pdf
- 5 Дацко О.І. Гуманітарні імперативи зміцнення економічної безпеки України. Львів: Ліга-прес, 2015. 672 с.
- 6 Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Кабінету Міністрів України від 12.09.2018 р. № 733. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p>
- 7 Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 р. № 554. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF>
- 8 Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення. К.: Кондор, 2002. 302 с.
- 9 Куценко В.І., Удовиченко В.П. *Соціальна безпека в контексті сталого розвитку*. Чернігів, 2010. 652 с.
- 10 Коваль О.П. *Соціальна безпека: сутність та вимір*: наукова доповідь. К.: НІСД, 2016. 34 с.
- 11 The Social Security Act. *Social Security*: Website. 1935. URL: https://www.ssa.gov/OP_Home/ssact/ssact-toc.htm
- 12 *Understanding social security. Issues for policy and practice* (Understanding Welfare: Social Issues, Policy and Practice series) / Eds. J. Millar, R. Sainsbury; 3rd Ed. Policy Press, 2018. 280 p.
- 13 *Social Security Programs and Retirement around the World. The capacity to work at older ages* / Ed. D. A. Wise. Chicago: The University of Chicago press, 2017. 408 p.
- 14 Європейська соціальна хартія (переглянута) (ETS № 163). Страсбург, 3 травня 1996 р. *Законодавство України*: сайт. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_062
- 15 Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. №2017-III. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2017-14>
- 16 Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р. № 2148-VIII. *Законодавство України*: сайт. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042
- 17 Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: постанова Верховної Ради України від 16.01.1997 р. № 3/97-ВР (втратила чинність). *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80>
- 18 Мокій А.І., Дацко О.І. Територіальна громада в системі економічної безпеки держави. *Стратегічні пріоритети*: наук.-аналіт. зб. 2015. № 1. С. 83-89.
- 19 Caballero-Anthony M. Community security: human security at 21. *Contemporary Politics*. 2015. Vol. 21:1. Pp. 53-69. DOI: doi.org/10.1080/13569775.2014.994812
- 20 Чуп І.А. Актуальні підходи до підвищення соціальної безпеки територіальних громад. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2016. № 1(15). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01\(15\)/18.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01(15)/18.pdf)
- 21 Бульба В.Г., Горбунова-Рубан С.О., Меляков А.В. та ін. *Механізми забезпечення соціальної безпеки на рівні територіальної громади: теорія і практика*: монографія / Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Х., 2009. 418 с.
- 22 Новікова О.Ф., Сидорчук О.Г., Панькова О.В. та ін. *Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки*: монографія / Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Інститут економіки промисловості НАН України. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
- 23 Тимечко І.Р. Територіальна громада як суб'єкт транскордонного співробітництва. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6238>
- 24 Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: постанова Верховної Ради України від 16.01.1997 р. № 3/97-ВР. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80>

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80>

25 Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

26 Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

27 Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>

28 Ляш О. І. Принципи побудови індикаторів соціальної безпеки. *Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону*. 2011. С. 72-75. URL: http://ea.dgtu.donetsk.ua:8080/bitstream/123456789/21940/1/PRYNCPY_POBUDOVY_INDYKATORIV_SOCIAL'NOYI_BEZPEKY_Ilyash.pdf

References

1 *New Dimensions of Human Security: Human Development Report*. United Nations Development Programme (1994). New York: Oxford University Press. *United Nations*: Website. Retrieved from <http://www.undp.org/hdro/1994/94.htm>

2 Human security handbook. An integrated approach for the realization of the Sustainable Development Goals and the priority areas of the international community and the United Nations system (2017). *United Nations*: Website. Retrieved from <https://www.un.org/humansecurity/wp-content/uploads/2017/10/h2.pdf>

3 *International Social Security Association*: Website (2018). Retrieved from https://www.issa.int/en_GB/the-issa

4 *Global challenges 10 for social security* (2016). International Social Security Association. Retrieved from http://praha.vupsv.cz/fulltext/ul_2036.pdf

5 Datsko, O. I. (2015). Humanitarni imperatyvy zmitsnennya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny [Humanitarian imperatives of strengthening economic security of Ukraine]. Lviv: League-press. [in Ukrainian].

6 Про затвердження Derzhavnoyi stratehiyi rehional'noho rozvytku na period do 2020 roku [On approval of the State strategy for regional development for the period up to 2020] (2018). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2018, Sep 12, 733. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p> [in Ukrainian].

7 Про затвердження Derzhavnoyi prohramy rozvytku transkordonnoho spivrobitnytstva na 2016-2020 roky [On approval of the State program for the development of cross-border cooperation for 2016-2020] (2016). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2016, Aug 23, 554. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF> [in Ukrainian].

8 Pasternak-Taranushenko, H. (2002). *Ekonomichna bezpeka derzhavy. Statyka procesu zabezpechennya* [Economic security of the state. Static of the procurement process]. Kyiv: Condor. [in Ukrainian].

9 Kutsenko, V. I., & Udovychenko, V. P. (2010). *Sotsial'na bezpeka v konteksti staloho rozvytku* [Social security in the context of sustainable development]. Chernihiv. [in Ukrainian].

10 Koval, O. P. (2016). *Sotsial'na bezpeka: sutnist' ta vymir* [Social security: essence and measurement]: Scientific report. Kyiv, National Institute for Strategic Studies in Ukraine. [in Ukrainian].

11 The Social Security Act (1935). *Social Security*: Website. Retrieved from https://www.ssa.gov/OP_Home/ssact/ssact-toc.htm

12 Millar, J., & Sainsbury, R. (Eds.) (2018). *Understanding social security. Issues for policy and practice* (Understanding Welfare: Social Issues, Policy and Practice series). 3rd Ed. Policy Press.

13 Wise, D. A. (Ed.) (2017). *Social Security Programs and Retirement around the World. The ability to work in older ages*. Chicago: The University of Chicago Press.

14 Yevropeys'ka Sotsial'na Khartiya [European Social Charter (revised)] (1996). (ETS No. 163) (Strasbourg, May 3, 1996) *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_062

15 Про derzhavni sotsial'ni standarty ta derzhavni sotsial'ni harantiyi [On state social standards and state social guarantees] (2000). Law of Ukraine, adopted on 2000, Oct 05, 2017-III. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/2017-14> [in Ukrainian].

16 Mizhnarodnyy pakt pro ekonomichni, sotsial'ni i kul'turni prava [International covenant on economic, social and cultural rights] (1966). Ratified by Decree of the Presidium of the Supreme Council of the Ukrainian SSR on 1973, Oct 19, 2148-VIII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042 [in Ukrainian].

17 Про Kontseptsiyu (osnovy derzhavnoyi polityky) natsional'noyi bezpeky Ukrayiny [On the Concept (the basis of state policy) of the national security of Ukraine] (1997). Resolution of the Supreme Council of Ukraine, adopted on 1997, Jan 16, 3/97-BP (expired). *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

18 Mokiy, A. I., & Datsko, O. I. (2015). Terytorial'na hromada v systemi ekonomichnoyi bezpeky [Territorial community in the system of economic security of the state]. In *Stratehichni priorytety* [Strategic priorities]: Vol 1 (pp. 83-89). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2015_1_14 [in Ukrainian].

19 Caballero-Anthony, M. (2015) Community security: human security at 21. *Contemporary Politics*, 21:1, 53-69. DOI: doi.org/10.1080/13569775.2014.994812

20 Chup, I. A. (2016). Aktual'ni pidkhody do pidvyshchennya sotsial'noyi bezpeky terytorial'nykh hromad [Actual approaches to increasing the social

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

security of territorial communities]. In *Publichne administruvannya: teoriya ta praktyka* [Public Administration: Theory and practice]: Vol. 1(15). [in Ukrainian].

21 Bulba, V. H., Horbunova-Ruban, S. O., & Melyakov, A. V., et al. (2009). *Mechanizmy zabezpechennya sotzial'noyi bezpeky na rivni terytorial'noyi hromady* [Mechanisms for providing social security at the level of the territorial community: theory and practice]. Kharkiv: Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration. [in Ukrainian].

22 Novikova, O. F., Sidorchuk, O. H., & Pankova, O. V., et al. (2018). *Stan ta perspektyvy sotsialenoyi bezpeky v Ukrayini: ekspertni otsinky* [Status and prospects of social security in Ukraine: expert assessments]. Lviv: Lviv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration. [in Ukrainian].

23 Tymcheko, I. R. (2018). *Terytorial'na hromada yak sub'yekt transkordonnoho spivrobitnytstva* [Territorial community as a subject of cross-border cooperation]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, 4. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6238> [in Ukrainian].

24 Pro Kontseptsiyu (osnovy derzhavnoyi polityky) natsionalenoyi bezpeky Ukrayiny [On the Concept (the basis of state policy) of the national security of Ukraine] (1997). Resolution of the Supreme Council of Ukraine, adopted on 1997, Jan 16, 3/97-BP. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

25 Pro osnovy natsional'noyi bezpeky Ukrayiny [On the fundamentals of national security of Ukraine]

(2003). Law of Ukraine, adopted on 2003, Jun 19, 964-IV. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15> [in Ukrainian].

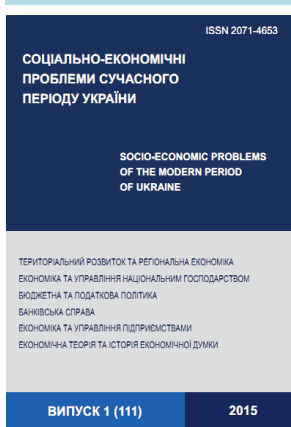
26 Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny [On national security of Ukraine] (2018). Law of Ukraine, adopted on 2018, Jun 21, 2469-VIII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [in Ukrainian].

27 Pro zatverdzhennya Metodichnykh rekomendatsiy shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny [On approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine] (2013). Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, adopted on 2013, Oct 29, 1277. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> [in Ukrainian].

28 Ilyash, O. I. (2011). *Pryntsypy pobudovy indykatoriv sotsial'noyi bezpeky* [Principles of construction of indicators of social security]. In *Aktual'ni problemy ekonomichnoho i sotsial'noho rozvytku rehionu* [Actual problems of economic and social development of the region]: (pp. 72-75). Retrieved from http://ea.dgtu.donetsk.ua:8080/bitstream/123456789/21940/1/PRYNCPY_POBUDOVY_INDYKATORIV_SOCIAL'NOYI_BEZPEKY_Ilyash.pdf [in Ukrainian].

Надійшло 15.11.2018 р.

Proceedings of the "SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF THE MODERN PERIOD OF UKRAINE"

Proceedings of the "Socio-economic problems of the modern period of Ukraine" is a specialized scientific-practical edition based National Academy of Sciences of Ukraine and the Institute for regional studies of NAS of Ukraine.

The book highlights the results of studies of institutional and socio-economic problems of development of Ukraine at the macro, meso and micro levels, encouraging to published authors who carry out research work in various sectors of the economy.

The book "Socio-economic problems of the modern period of Ukraine" is included in the List of scientific professional publications of Ukraine in the field of economic sciences (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated by 11.07.2016 №820).

The journal is included in the international scientometric database Index Copernicus, Poland - with 2014.

Site collection: www.zbirnyk.ird.gov.ua